

Тема: Найважливіші відомості із синтаксису й пунктуації: словосполучення та речення, синтаксичні зв'язки в них. Класифікація речень за будовою.

Мета: актуалізувати знання учнів про словосполучення та речення, синтаксичні зв'язки в них, класифікацію речень за будовою; удосконалити вміння визначати стилістичні особливості синтаксичних одиниць, аналізувати словосполучення і речення з погляду їх структури та комунікативного призначення; розвивати вміння доречно використовувати словосполучення і речення в усному й писемному мовленні; виховувати патріотизм, любов до рідного краю.

Обладнання: підручник, таблиці «Словосполучення».

Тип уроку: комбінований.

Хід уроку

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

Перевірка домашнього завдання.

Бесіда.

— Розкрийте роль української мови у світі.

— Охарактеризуйте особливості української діаспори в різних частинах світу.

— Як розвивається українська мова у світі?

II. ОГолошення теми й мети уроку

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

Проблемне запитання.

— Чому в курсі мови так докладно вивчаються теми «Словосполучення», «Речення»?

V. СПРИЙНЯТТЯ Й ЗАСВОЄННЯ УЧНЯМИ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Робота з підручником.

(Учитель може запропонувати учням прочитати теоретичний матеріал підручника.)

Розповідь учителя

Синтаксис — розділ граматики, що вивчає способи поєднання слів у словосполученні та реченні, будову і типи цих синтаксичних одиниць, їх значення й умови вживання у зв'язному мовленні.

Синтаксична будова мови, будучи безмежно розгалуженою як структурно, так і функціонально, переважно виявляється у порівняно нечисленних структурних типах синтаксичних конструкцій — однослівних, дво-, кілька- і багатослівних речень. Саме в структурі всіх різновидів речення найбільше реалізується те, що прийнято називати стилістичним синтаксисом. Його мета полягає в тому, щоб виявити стилістичну спроможність кожного зі структурних типів синтаксичних одиниць — словосполучень, членів речення і речень.

Словосполучення — лексико-семантична й граматична цілість щонайменше двох повнозначних слів, поєднаних сурядним або підрядним зв'язком. Більшість словосполучень мови — підрядні, сурядні словосполучення — є фразеологізованими виразами чи конструкціями з

парними компонентами. При синтаксичному аналізі речення сурядні словосполучення не членуються і виступають як один член речення.

Стилістика словосполучень, тобто їх функції, виявляється тільки в контексті, у реченні. В окремо взятому словосполученні наявна лише модель (семантична й морфологічна). Наприклад: *терміновий виклик* — підрядне словосполучення, номінативна одиниця з двох елементів. Ця словесна модель може стати синтаксичною й комунікативною одиницею (реченням) і набувати різних модифікацій, змін, виявів: *Терміновий виклик. Терміновий виклик! Терміновий виклик?*

Опрацювання таблиці. СЛОВСПОЛУЧЕННЯ

лексичні	синтаксичні	фразеологічні
За вираженням головного слова		
іменникові	<ul style="list-style-type: none"> ← прикметникові ← числівникові ← займенникові 	дієслівні прислівникові
За зв'язками слів		
підрядні		сурядні
За типами синтаксичного зв'язку		
узгодження	керування	прилягання
За способами зв'язку		
прийменникові		безприйменникові
За відношенням між залежними і головними словами		
означальні	додаткові	обставинні
За структурою		
прості		складні

Розповідь учителя.

Речення — це граматично й інтонаційно оформлена за законами даної мови синтаксична одиниця, що є засобом формування, вираження і повідомлення думки.

Основні ознаки речення такі:

- 1) предикативність;
- 2) модальність;
- 3) змістова завершеність;
- 4) інтонаційна завершеність;
- 5) наявність головних членів.

Опрацювання таблиці. РЕЧЕННЯ

За складом граматичної основи		
двоскладні: має два головних члени речення — підмет і присудок, які групують навколо себе другорядні члени	односкладні: граматична основа складається з одного головного члена (підмета чи присудка); другий член не потрібен, бо зміст речення і так зрозумілий	
За метою висловлювання		
розповідні: містять повідомлення, розповідь про щось (інтонація характеризується пониженням тону наприкінці речення)	питальні: містять питання, на яке передбачається відповідь або що не вимагає відповіді (тон підвищується на тому слові, в якому міститься зміст питання)	спонукальні: містять наказ, вимогу, заклик, побажання, пораду, прохання... (розповідна або оклична інтонація)
За емоційним забарвленням		
окличні; розповідні, питальні; можуть бути окличними, якщо виражають емоційні переживання мовця або його ставлення до фактів і явищ дійсності	неокличні; спонукальні; надають повідомленню за допомогою інтонації різкого відтінку, часом навіть протилежного значення	
За будовою		
прості: наявність однієї граматичної основи	складні: наявність двох і більше граматичних основ (речення складається з двох або кількох простих, об'єднаних за смыслом та інтонаційно)	
За наявністю чи відсутністю другорядних членів		
поширені: крім головних, у реченні є ще й другорядні члени речення	непоширені: відсутність другорядних членів речення	
За повнотою вираження думки		
повні: відсутність опущених членів речення, незалежно від того, односкладне воно чи двоскладне	неповні: відсутність одного або кількох членів речення, які легко встановити: з попередніх речень; з наступного речення; із ситуації спілкування; зі змісту неповного речення	

IV. ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

Робота з підручником.

(Учитель може запропонувати учням виконати вправу з підручника.)

Практична робота.

1. Прочитайте текст, визначте його стильову приналежність. Випишіть із перших чотирьох речень підрядні словосполучення, охарактеризуйте їх за структурою, морфологічним вираженням ключового слова та типом підрядного зв'язку.

МЕДЖИБІЖ

Це містечко знаходиться у Летичівському районі Хмельницької області. Відоме воно передовсім Меджибізьким замком — легендарною фортецею, що успішно протистояла татарським набігам. Містечко знаходиться на високому лівому березі річки Південний Буг у місці злиття з притокою Бужок.

Уперше місто згадується у Руському літописі за 1146 рік. У XIV ст. великий князь Литовський Ольгерд збудував на цьому місці фортецю. За 200 років по тому місто переходить у володіння великого коронного гетьмана і російського воєводи Миколи Синявського. Тоді перебудовується замок, будуються палац та церква (1586). 1593 року місто здобуває Магдебурзьке право і зрівнюється за чисельністю населення з Києвом. Із 1731 року Меджибіж перейшов у володіння найбагатшої польської родини — князів Чарто-ризьких. Вони внесли у споруди фортеці елементи розкоші. З цією фортецею пов'язано багато історичних подій різних епох.

(З календаря)

2. Утворіть ряди словосполучень з опорними словами таким чином, щоб у кожному з них були лексичні, синтаксичні та фразеологічні словосполучення. Складіть із ними речення.

Зразок. Бити поклони, бити олію, бити ворога, бити байдики.

Приносити..., дати..., прийти..., підняти..., йти..., мати..., підносити... .

Гра «Хто швидше».

(Грати можна рядами, варіантами, групами або індивідуально.)

Складіть словосполучення, в яких опорні слова виступали б то головними, то залежними компонентами.

Рожеві, будувати, думка, вище.

I ряд

Добрий, писати, життя, швидко.

II ряд

Зелений, вчитися, робота, близько.

Робота з текстом.

Прочитайте текст визначте види речень за метою висловлювання та за будовою. Якими є синтаксичні зв'язки між частинами складних речень? Виконайте повний синтаксичний аналіз одного складного речення (на вибір учителя або учнів) (*див. додаток 1*)

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Інтерактивна вправа «Мікрофон».

— Сьогоднішній урок був для мене корисним, тому що...

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

1. Вивчити теоретичний матеріал за підручником.
2. Написати твір-мініатюру «Бабине літо у рідному краї», використовуючи лише прості речення, а потім переробити, увівши складні Проана лізувати, як змінилося стилістичне забарвлення тексту. Або виконати вправу з підручника (на вибір учителя)

СОКИРИНЦІ

Це мальовниче село Срібнянського району на Чернігівщині є одним із центрів української культури.

Колись воно належало сумнозвісному прилуцькому полковникові Гнату Галагану, саме тому, який допоміг російським військам проникнути на Запорозьку Січ і знищити її 1709 року після поразки українсько-шведської коаліції в антимосковському повстанні. Саме за це він дістав від Петра I чин чернігівського, а пізніше прилуцького полковника. Т. Шевченко у вірші «Іржавець» назвав Галагана «полковником поганим», який навечно залишився в історії як зрадник Івана Мазепи, жорстокий поміщик, що визискував селян із Сокиринців.

Від того часу Сокиринцями володів рід Галаганів, у якому, на щастя, більше не було таких одіозних осіб, як Гнат Галаган. Це були представники української поміщицької еліти, серед якої ще зберігалася пам'ять про давні козацькі часи і в маєтках яких панував дух минулого України.

У 1823-1829 роках на західній околиці маєтку Галаганів було збудовано палац у стилі ампір за проектом архітектора П. Дубровського. Навколо палацу розбито парк голландським садівником І. Бістерфельдом. До цього часу там зберігся старий явір, під яким любив відпочивати Т. Шевченко. Сокиринці відомі ще й тим, що в цьому селі жив і помер видатний кобзар Остап Вересай.

СОКИРИНЦІ

Це мальовниче село Срібнянського району на Чернігівщині є одним із центрів української культури.

Колись воно належало сумнозвісному прилуцькому полковникові Гнату Галагану, саме тому, який допоміг російським військам проникнути на Запорозьку Січ і знищити її 1709 року після поразки українсько-шведської коаліції в антимосковському повстанні. Саме за це він дістав від Петра I чин чернігівського, а пізніше прилуцького полковника. Т. Шевченко у вірші «Іржавець» назвав Галагана «полковником поганим», який навечно залишився в історії як зрадник Івана Мазепи, жорстокий поміщик, що визискував селян із Сокиринців.

Від того часу Сокиринцями володів рід Галаганів, у якому, на щастя, більше не було таких одіозних осіб, як Гнат Галаган. Це були представники української поміщицької еліти, серед якої ще зберігалася пам'ять про давні козацькі часи і в маєтках яких панував дух минулого України.

У 1823-1829 роках на західній околиці маєтку Галаганів було збудовано палац у стилі ампір за проектом архітектора П. Дубровського. Навколо палацу розбито парк голландським садівником І. Бістерфельдом. До цього часу там зберігся старий явір, під яким любив відпочивати Т. Шевченко. Сокиринці відомі ще й тим, що в цьому селі жив і помер видатний кобзар Остап Вересай.

